

והיה העקב למישור - מיעקב לישראל

משמעות השם יעקב

תיאור לידתם של יעקב ועשו, מציג בפנינו לידה מוזרה ורבת תמיהות. יש שראו "סימנים"¹ לעתיד בפרשייה זו, ויש שמצאו בה "פליאה גדולה"² ו"דרך נס"³. הצד השווה שבהם, שלא ראו בה לידה רגילה, וניסו לפענח את משמעותה בדרכים שונות. הכתוב אינו מתאר את יציאתם של שני האחים כרצף אחד, אלא מפריד בין שתי היציאות ומצמיד לכל יציאה את קריאת השם:

וַיֵּצֵא הָרִאשׁוֹן אֲדָמוֹנִי כְּלוֹ כְּאֲדָרֶת שֶׁעַר

וַיִּקְרָאוּ שְׁמוֹ עֶשָׂו.

וְאַחֲרָיָה כֵן יָצָא אָחִיו וַיְדוּ אֶחְזָת בְּעֵקֶב עֶשָׂו

וַיִּקְרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב...

(בראשית כ"ה, כה-כו).

נראה שבכך מקשר הכתוב בין השם לבין אופן היציאה של כל אחד, ובה בעת, על ידי קיטוע זה נוצרת הזמנה להשוות בין שני האחים. עשו היוצא בראשונה, כולו כאדרת שער, ואחרי יצא אחיו וידו אוחזת בעקבו.

האחיזה בעקב היא החריגה הבולטת ביותר בתמונת הלידה. מה טיבה של אחיזה זו? רש"י רואה בה ביטוי לניסיון של יעקב לעכב את עשו, כדי לצאת בראשונה, כפי הראוי לו.⁴ רד"ק רואה בה סימן לשלטונו של יעקב בעשו באחרית הימים המשולים לעקב שהוא "סוף הגוף".⁵ הצד השווה בהם שיש באחיזה זו ביטוי למאבק.

נראה שניתן להעמיק עוד בפענוח ה'אחיזה'. ברור שהמשמעות המלאה של אחיזה זו קשורה ב'עקב' האחוז בה, ולכן יש לפרשה מתוך הבנה תחילה של משמעות ה'עקב'.

העקב מופיע בספר בראשית פעמיים בהקשר לנחש:

1. רש"י לבראשית כ"ה, כה, ורד"ק שם, כו.

2. ראב"ע לבראשית כ"ה, כה.

3. רד"ק לבראשית כ"ה, כו.

4. רש"י שם, כו. מובן שבכך בולטת ההקבלה לסיפור לידת פרץ ורחל (ל"ח, כז-ל).

5. רד"ק שם, כו. בכך הוא מקשר זאת לנבואה לעיל: "ורב יעבד צעיר" (כ"ה, כג).

וְאִיבָה אֲשִׁית בִּינְךָ וּבִין הָאִשָּׁה וּבִין זָרְעֶךָ וּבִין זָרְעָהּ הוּא יְשׁוּפֶךָ רֹאשׁ וְאַתָּה תְּשׁוּפֶנּוּ
עֵקֶב
 (בראשית ג', טו).

יְהִי דָן נַחֲשׁ עָלֶי דָרְךָ שְׁפִיפֹן עָלֶי אֲרַח הַנֶּשֶׁךְ **עֵקֶבִי** סוּס וַיִּפֹּל רֶכְבוֹ אַחֲוֹר
 (בראשית מ"ט, יז).

הפגיעה בעקב תוך כדי מאבק, היא דרכו של הנחש. הוא נושך וּשִׁפֵּץ⁶ בעקב אויבו כדי להמיתו. נראה אם כן, שיעקב האוחז בעקבו של עשו ומשתלשל אחריו, מעוצב בדמותו של נחש הנושך את עקבו של עשו. דימוי זה אינו שולל את התפיסה הבסיסית הרואה באחיזה זו ביטוי למאבקו של יעקב בעשו, אלא מוסיף עליה, בכך שהוא מאפיין את דרכי מאבקו של יעקב.

השערה זו תתחזק, אם נמצא בתמונה הכוללת והשלמה של לידת יעקב ועשו רמזים נוספים לעיצוב דמותו של יעקב כנחש. עשו מתואר במראהו החיצוני בדמות "אדרת שער", כולו כפרוות חיה שעירה,⁷ פרווה הנוטה בצבעה לאדום. ונראה אפוא שהכתוב דימהו לחיה אדמונית שעירה, מעין דוב או שועל. דימוי זה מוביל להבנה של עיצוב תמונת הלידה כניגוד מלא בין דמותו של יעקב לדמותו של עשו. זה ניגוד בין יעקב, המעוצב בדמותו של נחש שמאופיין בכך שאין שער לברשו, לבין עשו המעוצב בדמותה של חיה שעירה.

גם יעקב בעדותו על עצמו מנגיד בינו לבין אחיו השעיר באמצעות הניגוד בין שערו של עשו לבין חלקת בשרו.

וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל רַבְקָה אִמּוֹ הֲנִי עָשׂוֹ אֲחִי אִישׁ שְׂעִיר וְאַנְכִי אִישׁ חֶלֶק
 (בראשית כ"ז, יא).

אם כן, לידתם של יעקב ועשו מעוצבת כלידה של נחש האוחז בעקבו של שועל או דוב. חידת ההתרוצצות של הבנים בקרבה של רבקה יצאה מעמקי תעלומה לאוויר העולם, בדמות מאבק איתנים בין נחש לחיה שעירה. החיה יצאה ראשונה, אך נחש כרוך לה בעקבה.

תמונת יסוד זו מלווה את חייהם, ובאה לביטוי בהמשך חייהם המשותפים:

וַיֵּזֶד יַעֲקֹב נָזִיד
 וַיָּבֵא עֲשׂוֹ מִן הַשָּׂדֶה וְהוּא עֵיף.
 וַיֹּאמֶר עֲשׂוֹ אֶל יַעֲקֹב הֲלֵעִיטְנִי נָא מִן הָאָדָם הָאָדָם הַזֶּה כִּי עֵיף אֲנֹכִי
 עַל כֵּן קָרָא שְׁמוֹ אָדָוּם.

6. ייתכן שהמילים "ישופך" ו"תשופנו" רומזים לשם "שפיפון".
 7. רש"י פירש: "מלא שער כטלית של צמר המלאה שער". וכן ראב"ע בפירושו הראשון מבין ש"אין מלת כאדרת סמוכה", ואם כן עשו "כולו שער כאדרת". בכל אופן - שערו כשער אדם. אך נראה יותר כפירושו השני וכפירוש הרשב"ם, ש"אדרת" "סמוכה", ומטרת הדימוי להשוותו לחיה שעירה. על פי פירוש זה אין צורך לסרס את הכתוב, וכן ברור יפה כיצד יכול יעקב להתחפש לעשו באמצעות עורות גדיי העזים.

והיה העקב למישור - מיעקב לישראל

וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב מִכְּרָה כִּי־אֶת בְּכֶרְתְּךָ לִי.
וַיֹּאמֶר עֲשׂו הִנֵּה אָנֹכִי הוֹלֵךְ לָמוֹת וְלָמָּה זֶה לִי בְּכֶרֶה.
וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב הַשְּׂבָעָה לִי כִּי־
וַיֵּשְׁבֶ֣ע לוֹ
וַיִּמְכֹּר אֶת בְּכֶרְתּוֹ לְיַעֲקֹב.
וַיַּעֲקֹב נָתַן לְעֲשׂו לְחֶם וּגְזִיד עֲדָשִׁים
וַיֹּאכַל וַיִּשְׂתֶּה וַיִּקֶּם וַיֵּלֶךְ וַיֵּבֶז עֲשׂו אֶת הַבְּכֶרֶה
(בראשית כ"ה, כט-לד).

עשו העיף נתון כולו ללהיטותו המיידית, ואינו מצליח אף לתרגם את מראה עיניו לשפת המחשבה האנושית המזהה את שם המאכל, אלא רואה רק את הצבע המוחשי של המאכל "האדם האדם הזה". זוהי חיה הנתונה בבולמוס רעבונה.⁸ יעקב מנצל היטב רגע זה, ובערמתו רואה את נקודת החולשה⁹ של יריבו, ומנצלה לטובתו. כבר בראשית המקרא נקשרת ערמת הנחש לעירום הפיזי:

וַיְהִי שְׁנֵיהֶם עֲרוּמִים הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ וְלֹא יִתְבַּשְׁשׁוּ.
וְהַנָּחַשׁ הָיָה עֲרוּם מִכֹּל חַיַּת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר עָשָׂה ה' אֱלֹהִים... (בראשית ב', כה - ג', א).

המקרא מקשר בין העירום של אדם ואשתו, לבין ערמומיותו של הנחש. דומה שרוצה הוא לומר, שערמומיות הנחש מתבטאת בעירומו. הנחש ערום מכל חיית השדה, תרתי משמע. ערמומי מכל חיית השדה,¹⁰ אך גם עירום יותר מכולן, שהרי אין שום כיסוי לעורו, ואין שער המכסה את חלקת בשרו. הנחש הערום מדיח שם בערמומיות רבה את האישה לעבור על מצוות ה' ולאכול מעץ הדעת טוב ורע. נראה שגם כאן, חלקת בשרו של יעקב מתבטאת בחלקלקות¹¹ לשונו.

חלקת לשונו של יעקב, באה שוב לביטוי בסיפור גנבת הברכה. שם הניגוד בין שעירותו של עשו לבין חלקת צווארו של יעקב, משתקף ביתר שאת. גם צעקתו

8. עיין: הרב מ' ברויאר, פרקי בראשית, אלון שבות תשנ"ט, עמ' 495. נראה שאף הביטוי הייחודי על עשו "כי ציד בפיו" (בראשית כ"ה, כח), גולש לדימוי של עשו לחיה הצדה בפיה.
9. קשה לדעת, אם המקרא רואה ב'יעקב' סמל לנקודת תורפה של החזק, שאותה יכול לנצל החלש לפי מגבלותיו (מעין "יעקב אכילס" בתרבות יוון), או רק מקום שבו נוהג הנחש לפגוע.
10. רש"י ראב"ע ורד"ק פירשו את הביטוי "ערום מ..." , רק במשמעותו הראשונה, והמקרא דבר ב'צחות לשון' בלבד, ללא משמעות מעבר לכך. לפי פירושו הכתוב קושר בין שתי המשמעויות.
11. במקומות שונים במקרא יש קשר בין 'חלקת לשון' לבין 'מרמה' ועיקרם בתהילים ומשלי. עיין למשל: תהילים ה', ט-י: "ה' נחני בצדקתך למען שוררי הושר [הישר קרי] לפני דרכך. כי אין בפיהו נכונה קרבם הוות קבר פתוח גרנם לשונם יחליקון"; תהילים "ב, ג-ד: "שוא ידברו איש את רעהו שפת חלקות בלב ולב ידברו. יכרת ה' כל שפתי חלקות לשון מדברת גדלות", משלי ז', כא-כב: "הטתו ברב לקחה בחלק שפתייה תדיחננו. הולך אחריה פתאם כשור אל טבח יבא וכעכס אל מוסר אויל". בפסוק האחרון ישנו 'מדרש' נוסף, על ידי שיכול האותיות של לקח וחלק. פסוק זה מתקשר היטב לסיפורנו, בדמותו את האוויל לבהמה חזקה ופתיה.

הגדולה והמרה של עשו שם (בראשית כ"ז, לד), מזכירה חיה פצועה, ואילו יעקב העוטה עורות גדיי עזים על ידיו ועל חלקת צוואריו (שם, טז), ממשיך להשתמש בערמת נחש עוטה פרווה:

...בֹּא אַחִיד בְּמַרְמָה וַיִּקַּח... (בראשית כ"ז, לה).

ודווקא עשו הוא המקשר בין הפרשיות השונות, ומלמדנו שיעקב ממשיך בדרכו משכבר:

וַיֹּאמֶר הֲכִי קָרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב וַיַּעֲקֹבֵנִי זֶה פְעָמִים אֶת בְּכֹרְתִי לָקַח¹² וְהִנֵּה עֹתָה לָקַח בְּרַכְתִּי... (בראשית כ"ז, לו).

שמו של יעקב מעיד עליו - הוא אחז בעקבו של אחיו, והוא עוקב אותו בשנית, דהיינו "חמס אותו בערמה ובתחבולה"¹³.

נראה שמשמעות נוספת סמויה גלומה בשם זה, והיא מבטאת את צורתו העקמומית של הנחש.¹⁴ 'עקב' מציין גם "מקום לא ישר, עולה ויורד",¹⁵ כדברי הפסוק: "כל גֵּיא ינשא וכל הר וגבעה ישפלו והיה הַעֲקֵב לְמִישׁוֹר וְהָרִכְסִים לְבִקְעָה" (ישעיהו מ', ד). הוא מתקשר לפעלים אשר יסודם בשורש דו-עיצורי,¹⁶ כאשר שתי אותיות השורש הראשונות הן ע' ו-ק', ואליהן ניתוספו צירופים שונים של ל' הפועל,

12. קשה לקבוע אם הדברים שאציע לקמן אינם כבר על גבול הדרשה, אך ייתכן שלקחת הבכורה ולקחת הברכה המצויינים דווקא באמצעות הפועל לקח, גם הם רומזים לשיכול האותיות עם המילה חלק (עייין בהערה הקודמת לגבי הפסוק במשלי). לפי זה, חלקותו של יעקב היא זו שגרמה לו לקחת את הבכורה והברכה. דרשה דומה מצויה בדברים ד', יט-כ: "ופן תשא עיניך השמימה וראית את השמש... אשר חלק ה' אלהיך אתם לכל העמים תחת כל השמים. ואתכם לקח ה'... להיות לו לעם נחלה כיום הזה".

13. עיין: א' בן יהודה, ערך 'עקב', מלון הלשון העברית הישנה והחדשה ט, ירושלים ותל אביב תש"ט, עמ' 4667. בן יהודה כולל פסוק זה תחת ההסבר לעיל, ומוסיף את הפסוק בירמיהו ט', ג: "כל אח עקוב יעקב וכל רַע רכיל יהלך", וכן את הפסוק בהושע י"ב, ד: "בבטן עקב את אחיו". עיין גם: מ' גרסיאל, מדרשי שמות במקרא, רמת גן תשמ"ח, עמ' 93, על מדרש השם שעושה עשו ליעקב.

14. לגבי שמות הנדרשים במקרא באופן מסוים, אך אינם תואמים את משמעות השם לפי פשוטו ולפי גזרוננו, עיין מ' גרסיאל (לעיל, הערה 13), עמ' 20-16. יש להוסיף לדבריו, שלעתים קרובות בצדי הדרשה, מוסתרת משמעות נוספת, המתגלית מתוך עיון בהקשרו הרחב של העניין.

15. עיין: א' בן יהודה (לעיל, הערה 13), ערך 'עקב', עמ' 4668.

16. עיין: י' בלאו, תורת ההגה והצורות, (ללא ציון מקום) תשל"ט, עמ' 110-111. מדבריו יוצא, שבמקביל לשורש התלת-עיצורי היו מצויים שורשים דו-עיצוריים, אם כי לא ניתן להוכיח לגבי שורש מסוים שהוא אכן התפתח משורש דו-עיצורי לתלת-עיצורי. עיין גם: י' קוטשר, מילים ותולדותיהן, ירושלים 1974, עמ' 106, הדגמה לגבי השורש פ"ר. אני מודה לידידי הרב ח' גמליאל על סיועו בבירור עניין זה וענייני לשון נוספים במאמר זה.

והיה העקב למישור - מיעקב לישראל

כגון: עקד, 17 עקל, 18 עקש, 19 עקם, 20 עקף. 21 המשותף לשורשים אלו הוא שהוראתם מציינת באופן כל שהוא צורה עגולה ועקומה. נראה אם כן, שגם שמו של יעקב מעיד על הקבלתו לנחש על פי צורתו החיצונית של הנחש.

בדרכים רבות מעידה צורתו החיצונית של הנחש על טיבו הפנימי, עירומו על ערמומיותו, חלקת בשרו על חלקקות לשונו, ועקמימותו הצורנית על עקמומיות לבו. ייתכן שיש להוסיף לכך את דרכו לפגוע בנקודות החולשה של יריבו, על ידי פגיעתו בעקבו.

בדרכים רבות גם נדרש שמו של יעקב בהקבלה לנחש: הוא חלק, הוא כרוך בעקבו של עשו, והוא משתמש בערמה ובמרמה למאבקו ביריבו, ועוקב אותו. 22

מיעקב לישראל

'יעקב' הופך ל'ישראל' לאחר מאבקו עם האיש. 23 האם יש בשינוי שם זה גם משום שינוי זהות? אם אכן בשם 'יעקב' גם רמזה העקמומיות, הרי קשה שלא לראות

17. ראה בראשית ל', לה: "ויסר ביום ההוא את התישים העקדים והטלאים", "שיש ברגלו למטה כעין טבעת" (א' בן יהודה [לעיל, הערה 13], ערך 'עקד', עמ' 4669).

18. ראה שופטים ה', ו: "ילכו ארחות עקלקלות", וכן ישעיהו כ"ז, א: "נחש עקלתוף".

19. ראה מיכה ג', ט: "ואת כל הישרה יעקשו", וכן דברים ל"ב, ה: "דור עקש ופתלתל".

20. שורש זה אינו מופיע במקרא, אך הוא מופיע בלשון חכמים. המילה 'עקומה' מופיעה בלשון חכמים כמנוגדת ל'פשוטה'. עיין במשנה עירובין פ"א מ"ה. עוד עיין: מ' מורשת, ערך 'עקם', **לקסיקון הפועל שנתחדש בלשון התנאים**, רמת גן תשמ"א, עמ' 268 ובהערותיו שם. על פי מורשת יסודו של השורש הוא בארמית. וכן: ד' טנא, 'האם תוכנו של השורש העברי ערוך?', **לשונונו** לב, תשכ"ח, עמ' 175, הערה 4; בניגוד למ"צ סגל, **דקדוק לשון המשנה**, תל אביב תרצ"ו, עמ' 106-107, סע' 2/176, הסובר שמקורו בשורש דו-עיצורי שהתפתח בשינוי ל' הפועל.

21. גם שורש זה אינו מופיע במקרא, אלא בלשון חכמים. עיין: ספרי דברים ראה פיסקא קכב: "מיכן היה רבי ישמעאל אומר בשלשה מקומות הלכה **עוקפת** [על] המקרא". עיין: מ' מורשת (לעיל, הערה 20), ערך 'עקף', עמ' 269: "הלך סחור, הערים עליו בתחבולה". אני מודה לידידי מ' כ"ץ על שאפשר לי לעיין בעבודתו לשם קבלת התואר ד"ר תוך תהליך כתיבתה, ומסקנתו שם היא שאין 'עוקף' של לשון חכמים אלא 'עוקב' של לשון מקרא.

22. עיין: מ' וייס, **המקרא כדמותו**, ירושלים תשמ"ז, עמ' 121, ובהערה 18 שם. לדעתו, גם בישיעהו מ"ח, ח: "ופשע מבטן קרא לך", יש רמז לדרש שלילי של השם יעקב, ודרש זה רומז גם לדברי הושע (י"ב, ד): "בבטן עקב את אחיו", ומצוי אף בדברי ירמיהו (ט', ד): "כל אח עקוב יעקב".

23. אמנם יעקב נתכנה בשם ישראל שוב בבראשית ל"ה, י, אך שם קריאת השם על ידי אלוהים היא בהנהגת שם אלוהים, ואילו בסיפור המאבק עם האיש (בראשית ל"ב) משולבות שתי הנהגות קרובות, הנהגת שם הוי"ה והנהגת 'שם אלוהים של האבות'. עיין: הרב מ' ברויאר (לעיל, הערה 8), עמ' 583-582, וכן עמ' 570-562 ובמיוחד בהערה 3 שם.

בשם 'ישראל' רמז ליושר: ישראל - ישר-אל.²⁴ בבחינת "והיה העקב למישור" (ישעיהו מ', ד), צמח 'יעקב' והיה לישראל'. אמנם מקרא מפורש אומר "...לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל" (בראשית ל"ב, כט). אם כן, 'ישראל' נדרש מלשון שררה או מאבק²⁵ ולא מלשון יושר, אך כפי שכבר הובהר לעיל, שם אחד עולה לכמה דרשות, אשר חלקן מובלעות ואינן מפורשות.

מור הרב ברויאר דן במאבקו של יעקב עם האיש,²⁶ והצביע על כפילויות וסתירות המצויות בפרשייה זו. הוא פתר זאת, כדרכו,²⁷ על ידי הקביעה שמאבק זה כתוב בשתי הנהגות שונות. לפי ניתוחו, הנהגות אלו נבדלות זו מזו במשמעותן: בהנהגת 'שם הוי"ה' הפסוקים מתארים את יכולתו של יעקב להתגונן, ובהנהגת 'שם אלוהים של האבות' הפסוקים מתארים את יכולתו של יעקב לנצח. בבחינה של שם הוי"ה יעקב ניצל למרות שנקעה כף ירכו, ובבחינה של שם אלוהים של האבות יעקב ניצח ('יכול לאיש') על ידי שנגע בכף ירכו של האיש.

דרשת השם ישראל מלשון שררה או מאבק נאמרה בבחינה של שם אלוהים של האבות.²⁸ אך בבחינה של שם הוי"ה, לא מצאנו מקום מפורש לגבי שינוי השם ולפשוטו של השם ישראל.²⁹ בבחינה זו של שם הוי"ה, יעקב הוא הקורא שם למקום

24. על פי דרשה זו, יש להמיר את השי"ן השמאלית בשי"ן ימנית. עיין בבלי תענית ח ע"ב: "ואמר רבי יוחנן: מאי דכתיב (דברים י"ד, כב) עשר תעשר - עשר בשביל שתתעשר" ועיין: הרב מ' ברויאר (לעיל, הערה 8), עמ' 404. לפי דבריו, דרשה זו מצויה כבר במקרא עצמו בדו-שיח המתנהל בין אברהם למלכי צדק מלך שלם. עיין: יג"פ גומפרין, **מבטאי שפתנו**, ירושלים תשי"ג, עמ' 42-43, המביא דוגמות לחילופי שי"ן ימנית בשמאלית כגון: ישעיהו ה', ז, בחילופים שבין "משפט" ל"משפח", קהלת ה', ו "סיר" ו"שיר", ועוד (אני מודה לידידי הרב ח' גמליאל שהפנה אותי למקור זה).

הרב י' מדן העיר לי, שרעיון זה מופיע כבר בכתבי החסידות והפנה אותי לאחדים מהם. עיין: **קדושת לוי**, פרשת וישלח, ירושלים תשס"א, עמ' פא, "נקרא ישראל כי הוא אותיות ישר אל"; **מאור ושמש**, ירושלים תשמ"ו, עמ' פה: "דאיתא במפרשים שישראל הוא לשון ישר אל"; **ישמח משה**, פרשת בלק, ירושלים תשל"ו, עג ע"ב: "והנה ישראל הוא ישר אל ר"ל כשהן ישר באגודה אחת"; **נועם אלימלך**, ירושלים תשמ"ט, קד ע"א: "...ישראל דהיינו ישר אל"; **שפת אמת**, פרשת משפטים, תרמ"ח, נט ע"א: "וידוע דשם ישראל למעלה משם יעקב... שנקרא ישר אל". אולם, אף שבמקורות אלו 'ישראל' נדרש כ'ישר אל', אין הוא מעומת עם הניגוד שבשם יעקב כמציון עיקום. כמו כן קשה לדעת אם אין חלק מדרשות אלו מבוסס על הפסוק בהושע י"ב, ה: "וישר אל מלאך ויוכל", במשמעות של שררה.

25. עיין רש"י, רד"ק וחזקוני על אתר.

26. הרב מ' ברויאר (לעיל, הערה 8), עמ' 562-570.

27. עיין: הרב מ' ברויאר, 'לימוד פשוטו של מקרא - סכנות וסיכויים', **המקרא ואנחנו**, תל אביב תשל"ט, עמ' 153-171; הנ"ל (לעיל, הערה 8), עמ' 11-19.

28. עיין: הרב מ' ברויאר (לעיל, הערה 8), עמ' 565.

29. יעקב נקרא ישראל גם בבחינת שם הוי"ה, והדבר מוכח מבראשית ל"ז, ג. עיין גם: הרב מ' ברויאר (לעיל, הערה 8), עמ' 608, הערה 4.

והיה העקב למישור - מיעקב לישראל

פניאל, "כי ראיתי אלהים פנים אל פנים ותנצל נפשי" (בראשית ל"ב, לא). קריאת שם זו מקבילה לקריאת השם ישראל על ידי המלאך בהנהגה של שם אלוהים של האבות, "כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל".

נראה שבבחינת שם אלוהים של האבות, יעקב עדיין ממשיך בדרכו, ומאחיזה בעקבו של עשו עובר הוא לנגיעה בכף הירך³⁰ של שרו של עשו. בשני המקרים הוא מנצל את יכולתו המיוחדת המתגלמת בשמו, ופוגע בריבו במקומות בלתי צפויים. החידוש בבחינה זו הוא, שיכולתו זו עומדת לו, לא רק במאבקו עם אנשים, אלא גם במאבקו עם אלוהים. משום חידוש זה זוכה הוא לשמו החדש 'ישראל'. אמנם, תכונתו הבסיסית של יעקב עדיין נותרת בעינה, ולכן בבחינה זו "הכתוב נוקט את שם יעקב גם אחרי שהמלאך... כבר נתן לו את שם ישראל".³¹

אך בבחינה של שם הוי"ה שונה מאבקו כעת מדרכו של נחש: במקום לנשוך עקבי יריבו ולהציב ראשו מול עקבו, יעקב עומד כעת "פנים אל פנים" (ל"ב, לא) במאבקו. מ'יעקב' הנוקט דרכים פתלתלות במאבקיו הפך ל'ישראל' המישיר מבט אל אלוהים וניצל. אמנם מחיר יש לדרך זו, שהרי הוא נוקע את כף ירכו, ונותר בו מעט מדרך הילוכו של הנחש כשהוא "צלע על ירכו" (ל"ב, לב). נראה אם כן, שאת השינוי הגדול ביותר מבצע יעקב במהלך חייו בהנהגת שם הוי"ה, ומבחינת הנהגה זו נעקר שם 'יעקב' לחלוטין ובא 'ישראל' במקומו.³²

גדולים בעלי תשובה מצדיקים גמורים. עיקר תפארתו של יעקב במהלך שהוא עובר בחייו, ולא בנקודת הפתיחה שלהם. התחיל בעקבו של אחיו, וסיים בראיית פני אלוהים. 'יעקב' היה ל'ישראל'.

30. בכל המקומות האחרים במקרא, 'כף' נסמכת לרגל או ליד, וכאשר אינה בסמיכות ברור שהכוונה לכף יד. הצירוף 'כף ירך' מופיע רק בהקשר מאבקו של יעקב והאיש. אף שפרשנים מגדירים את מיקומה של כף הירך, הרי זהו צירוף חריג וקשה. נראה לי שיש בצירוף זה חיזוק לכך שפעולתו של יעקב בנגיעתו, מקבילה להכשת כף הרגל.

31. הרב מ' ברויאר (לעיל, הערה 8), עמ' 608, הערה 4.

32. עיין בבלי וירושלמי בסוף פרק ראשון ממסכת ברכות, שם נקבע יסוד זה רק לגבי אברהם, ובשני התלמודים טורחים לשלול אפשרות זו מיעקב. מובן שאין בדברינו כדי לשלול את דברי התלמודים, שהרי בבחינות אחרות אכן לא נעקר שם יעקב, אלא ישראל מוסף על יעקב. עד כמה שידי מגעת, אכן בהנהגת שם הוי"ה לא נקרא ישראל שוב יעקב.